

K životnému jubileu Milana Šútovca

Vedúci vedecký pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV prom. fil. Milan Šútovec, CSc., sa 12. septembra 2005 dožil 65 rokov. V jeho vedeckej osobnosti sa funkčným spôsobom prepájajú všetky literárnovedné činnosti: teória, história, kritika. K jeho tvorivej podobizni iste ešte treba dodať ďalšie činnosti – prozaik, spoločensko-politický pracovník, redaktor.

Všetky uvedené činnosti sú doložené rozsiahlou bibliografiou jubilanta, ktorá sa datuje od šesťdesiatych rokov minulého storočia. Sú tu napokon, ako najrukolapnejšie, knižné publikácie Milana Šútovca. Začínal ako literárny kritik, ale najprv sa knižne predstavil ako prozaik. Uverejnil zbierku poviedok Tieňohry (1968), ďalej román Muži a zbrane (1971). K próze sa potom, aspoň publikačne, nevrátil a v recepcionom povedomí fungoval ako literárnovedný pracovník, takže sa jeho meno v rozličných literárnohistorických rekapituláciách mladej slovenskej prózy šesťdesiatych rokov nie veľmi často spomína. Celkom iste však jeho poviedky a román sa organicky včleňujú do typológie prózy, ktorú reprezentujú Ján Johánides, Peter Jaroš, Rudolf Sloboda, Pavel Vilikovsky a iste aj iní jeho rovesníci. Román Muži a zbrane mal dokonca úspech, bol preložený do niekoľkých jazykov a bol aj základom filmového scenára.

Pozorne a so záujmom som sledoval tvorivé aktivity Milana Šútovca od konca šesťdesiatych rokov, keď sme sa stretli v Novom Sade. Nebudem to opakuvať, o tom jubilant Milan Šútovec s kamarátskou priazňou písal v predslove mojej knihy Texty a kontexty (2004). Ani ja však nemôžem inak, musím tiež pridať trochu osobného vyznania. Prvýkrát na Slovensku, a v zahraničí vôbec, som bol v lete 1967, ešte ako novosadský študent juhoslovanských literatúr, na Letnej škole slovenského jazyka a kultúry (SAS). Býval som v internáte na vtedajšej Suvorovovej, prednášky a semináre boli na Filozofickej fakulte UK na Gondovej, redakcia Slovenských pohľadov na Štúrovej, takže som sa pohyboval v tomto trojuholníku (azda to sem nepatrí, ale predsa uvediem, že v strede týchto „destinácií“ bol Krym). Toho dávneho leta som, samozrejme, na výzvu Milana Šútovca, uverejnil prvý text v Slovenských pohľadoch a na Slovensku vôbec (Kritické zápisky o juhoslovanských časopisoch, SP, roč. 83, 1967, č. 8).

Tých textov potom bolo viac, aj v Slovenských pohľadoch, aj v iných časopisoch. Tam sa začala naša spolupráca; napokon aj Milan Šútovec písal do novosadského Nového života – jeho dôležitá naratologická štúdia Tézy ku generatívnej teórii prózy prvýkrát bola uverejnená v tomto časopise (1988). V texte Cesty k slovenskej literatúre, v knihe Texty a kontexty, som síce uviedol, že som skončený juhoslavista; ktorý mal na Slovensku priamych a nepriamych učiteľov, no konkrétne mená som neuviedol. Dnes to napravím a uvediem jedno z nich, a to práve Milana Šútovca. Do roku 1982, keď Milan Šútovec publikoval svoju prvú literárnovednú knihu, mal som uverejnené až štyri knihy, jednu po srbsky (vtedy srbochorvátsky) a tri po slovensky. Paradoxné sa to môže zdať len na prvý pohľad, najmä neznalému pomerov, lebo po roku 1968 náhľady na literatúru, aké mal Milan Šútovec, nezodpovedali spoločenskému ovzdušiu doby. V bývalej Juhoslávii zasa v tých rokoch ovzdušie bolo prajné a menšinové podujatia boli vítané a podporované. Aj uvedená monografia Milana Šútovca Romány a mýty

vznikala v neblahých sedemdesiatych rokoch a len po veľkých peripetiách vyšla roku 1982.

Treba však zdôrazniť, že monografia *Romány a mýty*, ktorá je vlastne základom jeho najnovšej knihy *Mýtus a dejiny v próze naturizmu* (2005) patrí medzi fundamentálne literárnovedné práce o slovenskej literatúre. Sú knihy, ktoré, jednoducho povedané, nestarnú a taká je aj kniha *Romány a mýty* – po viac než dvadsiatich rokoch nestratila na aktuálnosti a presvedčivosti interpretácie troch románov prózy naturizmu (*Tri gaštanové kone*, *Drak sa vracia*, *Nevesta hôľ*). V priebehu rokov sa všeličo zmenilo v literárnej teórii a v metodológii literárnovedného výskumu, ale *Romány a mýty* dodnes pevne stoja na svojom štrukturalisticko-semiotickom základe. Próza naturizmu, v terminológii iných bádateľov lyrizovaná próza, bola od svojho vzniku lákavou výskumnou témou, a to nielen literárnych vedcov. Pravdepodobne však neexistuje ani jeden literárny vedec, či už kritik, teoretik alebo historik, ktorý sa nevenoval aj tejto próze. Zjednodušene povedané, pri próze naturizmu (resp. lyrizovanej próze) možno identifikovať tri metodiky a metodológie v slovenskej literárnej vede. Jednu, samozrejme, reprezentuje Ján Števček, ktorého prístup k jednej orientácii slovenskej medzivojnovnej (aj povojnovnej) prózy je integračný, druhú Oskár Čepan, ktorého prístup je na rozdiel od Števčekovho diferenciacný, a tú tretiu František Miko, ktorý vlastne na typologických vlastnostiach tejto prózy budoval svoju sústavu výrazových kategórií a potom si ju na jednotlivých dielach tejto prózy aj interpretačne overoval.

Nepoviem nič nové konštatáciou, že sa Milan Šútovec priklonil k náhľadom Oskára Čepana, takže jeho *Romány a mýty* sú organickým pokračovaním Čepanových *Kontúr naturizmu*. Šútovcove interpretácie troch románov prózy naturizmu sú metodologicky dôsledné, usmernené predovšetkým na ich mýtickú paradigmu, ktorá u predchádzajúcich bádateľov bola len načrtnutá, akosi posunutá do úzadia pod tlakom lyrickej dominanty. František Miko napríklad naratívny model tejto prózy definoval a chápal ako hatenie sujetu, čo v podstate znamená oslabenie epickosti. Milan Šútovec nátlak lyrickej dominanty nepopiera, ale ho vníma ako organickú súčasť fungovania epickej štruktúry. Vo svojom dávnom posudku tejto monografie som konštatoval, že „Šútovcova interpretačná metóda je najzrejmější pri rozbere *Nevesty hôľ*“, že „pracuje s pojmom mytológem, ktoré chápe ako vlastný obsah mýtickej paradigmy“ a že v hľadaní epického pozadia mýtickej postavy „skúma viacero prameňov, v ktorých sa spomína vlkolak“ (*Mýtus ako základ epickej štruktúry*, *Nový život*, roč. 35, 1983, č. 5). V tomto posudku som napísal aj to, že *Romány a mýty* sú predovšetkým literárnoteoretickou prácou, v ktorej však nechýba ani literárno-historický aspekt. Aj *Romány a mýty*, a ešte možno viac *Mýtus a dejiny v próze naturizmu*, sú vlastne príkladom funkčnej prepojenosti literárnej teórie a histórie.

Vyslovene literárnoteoretickou je Šútovcova kniha *O epickom diele* (1999). Sú v nej tri štúdie (Časová situovanosť „rozprávania“ a „rozprávaného“ a jej dosah na estetickú organizáciu epického textu, Tematická organizácia a tzv. dej epického diela, *Tézy ku generatívnej teórii prózy*). Už z edičnej poznámky vidno, že štúdié vznikali prevažne v prvej polovici osemdesiatych rokov a ich omnoho neskoršia knižná podoba je len svedectvom publikačných blokáď, na ktoré v normalizačných rokoch narážal aj Milan Šútovec. Keby boli podmienky vtedy inakšie, možno by sme mali pred sebou systematickejšiu te-

óriu prózy, na napísanie ktorej mal Milan Šútovec všetky predpoklady. Uvedené štúdie odborníkom boli síce známe aj v časopiseckej podobe, no to, že v rokoch, keď vznikali, nevyšli knižne spolu s inými, ktoré mohli byť napísané, sa dnes môže zdať paradoxné, ale opäť iba človekovi neználemu pomerov. No v sedemdesiatych a v prvej polovici osemdesiatych rokov napriek zjavnej nepriazni a aj zákazom literárnej teórie, ktorá bola inakšia od oficiálnej, existoval na Slovensku určitý odpor. Nitrianska škola v tých rokoch zaznamenávala rozmach, ale bola, najmä v sedemdesiatych rokoch, dnes je to celkom zrejmé, priam presiaknutá marxistickou ideológiou. Hoci Milan Šútovec v týchto štúdiách o próze vychádzal z podobných prameňov ako aj niektorí predstavitelia nitrianskej školy (štrukturalizmus, semiotika), nenájdeme v nich štipku ideológie, tobôž nie marxistickej. Na aké problémy narážal, píše v jednej poznámke z roku 1999: „V čase koncipovania a publikovania týchto úvah nebolo možné vo verejnej argumentácii ani v literatúre textu určenému na verejné publikovanie použiť názory a poznatky významných osobností; preto na týchto miestach chýba nielen explicitná zmienka napr. o autorovej obľúbenej lektúre, o Husserlových Prednáškach k fenomenológii vnútorného časového vedomia, ale aj jej explicitné využitie“ (O epickom diele, s. 23).

Celkom očividne sú štúdie z monografie *Romány a mýty* a štúdie z knihy *O epickom diele* metodologicky komplementárne. Keď som si ich po rokoch znovu prelistoval, prišiel som k záveru, že štúdie *O epickom diele* sú teoretickým substrátom dôkladného štúdia epického textu, a to nielen troch románov prózy naturizmu, ale aj rovnako dôkladného štúdia teoretickej literatúry.

Knihy *Romány a mýty*, *O epickom diele* a *Mýtus a dejiny v próze naturizmu* reprezentujú Milana Šútovca ako literárneho teoretika a historika. Ďalšie knihy, *Rekapitulácia nekapitulácie* (1990) a *Zo šedej zóny* (1999), ako literárneho kritika. Prvá z uvedených literárnokritických kníh je zvláštna a zaujímavá z viacerých dôvodov. Ako aj predchádzajúce knihy, aj ona je v slovenskej literárnej verejnosti dostatočne známa, takže netreba o nej mnoho hovoriť. Milan Šútovec sa v nej prejavuje ako pohotový literárny kritik, ktorý dôkladne sledoval slovenskú prózu od šesťdesiatych rokov, uverejňoval recenzie v časopisoch a po rokoch svoje názory na ňu, ale aj širšie celkovú literárnu a kultúrnu situáciu komentoval. Rekapituláciu nekapitulácie v určitom zmysle možno chápať nielen ako súkromné dejiny literárneho kritika, ale aj ako dejiny celkového kultúrneho ovzdušia, v ktorom kritiky vznikali a v ktorom sa dostali do komunikačného obehu jednotlivé diela novej slovenskej prózy. Takýmto spôsobom k prvotnej literárnokritickej akcii pribudla literárnohistorická dimenzia, ktorá vlastne spočíva v sprítomňovaní slovenského literárneho, či presnejšie prozaického diania z rokov šesťdesiatych a sedemdesiatych. O tom priamo a vyslovene píše autor v záverečnej stati rovnomenného názvu knihy: *Rekapitulácia nekapitulácie*. Netreba vymenúvať autorov, o ktorých Milan Šútovec písal – bezpochyby sú to autori, ktorí sa natrvalo zapísali do dejín slovenskej prózy. A to, čo kritika spája s prozaikom, v najväčšom počte prípadov bol vzdor voči totalite a permanentný vnútorný zápas s ňou.

Desať rokov po *Rekapitulácii nekapitulácie* Milan Šútovec publikoval ďalšiu literárnokritickú knihu *Zo šedej zóny*. V nej sú recenzie od šesťdesiatych rokov po roky osemdesiate. Kniha svedčí o šírke literárnokritických záujmov Milana Šútovca: písal

o nových knihách slovenskej a českej literatúry a literárnej vedy a o prekladoch zo svetovej literatúry. V úvode vysvetľuje nielen svoje literárnokritické, ale aj celkové životné a profesijné pôsobenie, z ktorého si tu dovoľím zacitovať niekoľko slov: „Tento objektívny problém so slobodou prejavu za minulého režimu som čiastočne „riešil“ tak, že som prebiehal z jedného terénu na druhý: keď som nesmel písať literárne kritiky, písal som kritiky vedecké, alebo aj poviedky či román, keď som nemohol obhajovať svoju vedeckú prácu, robil som filmové scenáre, keď sa nedalo to, robil som niečo inšie... Vyhľadával som terén, kde nevedeli o mojich problémoch na inom teréne. Tak nejako podobne sme viacerí žili v tej našej šedej zóne, pokúšajúc sa aspoň uchovať čestné svedectvo o dobe.“

Svojrázny svedectvom o dobe je aj kniha *Semióza ako politikum alebo „Pomlčková vojna“* (1999) – svedectvo politika Milana Šútovca aktívne zapojeného do spoločensko-politických diania po roku 1989. Sú to, ako píše v podtitule, „niektoré historické, politické a iné súvislosti jedného sporu, ktorý bol na začiatku zániku česko-slovenského štátu“. Kniha sa teda nezaobrá literatúrou, ale predsa v nej možno sledovať určité postupy, ktoré sa uplatňujú aj v literárnej vede – je to predovšetkým semiotický postup výkladu a vysvetľovania pozorovaných javov.

V súčasnosti, a vlastne už dlhšiu dobu, sa Milan Šútovec nezaobrá ani literárnou kritikou, ani politikou (v tom zmysle a rozsahu, ako v rokoch po páde totality). Venuje sa predovšetkým literárnej vede, výskumu a interpretácii medzivojnovkej prózy, presnejšie prózy naturizmu. Jeho najnovšia kniha *Mýtus a dejiny v próze naturizmu* určite nebude posledná – možno za ňou budú nasledovať monografické spracovania tvorby jednotlivých prozaikov (Figuli, Chrobák, Švantner, ale aj iných). Jubilujúci Milan Šútovec má na to všetky predpoklady.

Michal Harpáš